

Journal of Economy Culture and Society

ISSN: 2602-2656 / E-ISSN: 2645-8772

Araştırma Makalesi / Research Article

Türkiye’de Boş Zaman Talebi ve Belirleyicileri

Leisure Time Demand and Determinants in Turkey

Selçuk GEMİCİOĞLU¹ , Uğur AKKOÇ²

¹Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ankara, Türkiye

²Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finans Bölümü Pamukkale, Denizli, Türkiye

ORCID: S.G. 0000-0001-7952-5456;
U.A. 0000-0002-9949-2097

Corresponding author:

Uğur AKKOÇ,
Pamukkale Üniversitesi Kınıklı Kampüsü,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası
Ticaret ve Finans Bölümü Pamukkale, Denizli,
Türkiye

E-mail: uakkoc@pau.edu.tr

Submitted: 31.07.2018

Revision Requested: 03.10.2018

Last Revision Received: 17.01.2019

Accepted: 23.01.2019

Citation: Gemicioglu, S., Akkoc, U. (2019).
Türkiye’de boş zaman talebi ve belirleyicileri.
Journal of Economy Culture and Society, 59,
45-62.
<https://doi.org/10.26650/JECS2018-0004>

öz

Zaman dağılımının iktisadi ajanların karar süreçlerine dahil edilmesi ve zamanın bir üretim girdisi olarak kabul edilmesi ilk kez Becker (1965) tarafından önerilmiştir. Granou (1977) ile birlikte ise, bireyin piyasa dışında geçirdiği zamanın ve hane içi üretimin bileşenlerinin iktisadi analizi önem kazanmıştır. Türkiye, erkeklerde ücretli çalışma, kadınlarda ise ücretsiz hane içi emek yükü bakımından OECD ülkeleri arasında zirvede yer almaktadır. Toplumun değişen yapısı ile beraber erkeğin “ailenin geçimini sağlayan kişi” konumu, kadınların işgücüne katılımının artması ile birlikte iş yüklerinin dağılımını değiştirmiştir. Dolayısıyla zaman dağılımı ve zaman dağılımındaki cinsiyet farkı bakımından incelemeye özel bir konumdadır. Bu çalışmada Türkiye’de boş zaman talebi analiz edilmiştir. Bu amaçla, TÜİK tarafından sunulan Zaman Kullanımı Anketi (ZKA) 2014-2015 verileri kullanılarak, erkekler ve kadınlar için boş zaman talebi ayrı ayrı tahmin edilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde, boş zaman talebindeki cinsiyet farkı oldukça belirgin olduğu görülmüştür. Farkın başlıca nedeni ücretsiz hane içi emek yükünün; kadınların boş zaman talebinin esnekliğini azaltmasıdır. Bununla beraber, boş zaman talebinin en önemli belirleyicileri, boş zamanın adeta fiyatı olan ücret ve eğitim düzeyidir.

Anahtar Kelimeler: Hanehalkı ekonomisi, istihdam, zaman kullanımı, mikroekonometri, cinsiyet eşitsizliği

ABSTRACT

It was proposed for the first time by Becker (1965) that time allocation should be included in the decision processes of economic agents and accepted as a production input at the time. Together with Granou (1977), economic analysis of the components of household production and of the time individuals spent outside the market became important. Turkey ranks first in terms of men’s paid work and women’s unpaid work hours among OECD countries. With the changing nature of society, man’s position of “breadwinner” has changed in the distribution of work-loads with an increase in women’s participation in the labor force. In this context, Turkey has a special position in terms of gender differences and time allocation and time use. In this study, Turkey’s leisure time demands

were analyzed. With this in mind, leisure time demands for men and women - were estimated separately using Time Use data (TUS) 2014-2015 presented by TURKSTAT. When the results are examined, an obvious difference between genders in leisure time demand can be seen. The main reason is that the burden of unpaid household work reduces the flexibility of leisure time for women. However, the most important determinants of leisure time are wages and education level - which is the usual price of leisure time.

Keywords: Household economics, employment, time use, microeconometrics, gender inequality

EXTENDED ABSTRACT

It was proposed for the first time by Becker (1965) that time allocation should be included in the decision processes of economic agents and also that time is a production factor. Together with Granou (1977), the economic analysis of the components of household production and of the time the individuals spent outside the market became important. Among OECD countries, Turkey is the leading country for paid work hours completed by men, while women are top in terms of household labor burden. In this way, Turkey is a special case for time allocation and gender difference. In this study, Turkey's leisure time demands were analyzed. With this in mind, leisure time demand for all employees - working men and working women - were estimated separately using Time Use Data (TUS) 2014-2015 provided by TURKSTAT. Given that a large number of individuals reported not spending any time on leisure, the truncated Tobit method was used to determine the factors that affect leisure time demand. The gender gap in leisure time is quite evident, the main reason being that women's leisure demand elasticity is reduced by their unpaid work burden. However, the most important determinants of leisure time demand are wages and education level, which is the usual price of leisure time. Another important consequence of the study is that leisure time has negative income elasticity. Therefore it can be said that leisure time can be classified as an inferior good.

The first pilot applications for the systematic compilation of data in Turkey for Time Use was carried out in 1996 by TSI. Turkey's Time Use Survey (ZKA) by TSI was carried out twice - the first time in 2006, and the second time in 2014-2015. The studies about the Turkish time use characteristics is also limited, although the data is relatively old. Erdil et al. (2006) examined the distribution of time in the inhabitants living in rural areas with their own data set. However, there are no studies with a direct approach to Turkey in terms of leisure demands. The purpose of this study is to fill the gap in available literature and to encourage other studies in this regard. In this study, leisure time demands and socio-economic and individuals' economic determinants were examined using the 2014-2015 Time Usage Questionnaire (ZKA) data compiled by TURKSTAT. To facilitate this, the time preferences of working individuals were taken into account first. The reason for this is that it is accepted that the time distributions of unemployed (job seekers or retired) individuals are more than a preference or economic decline (Hamermesh, 2006). In addition, this study is also important in that it is the first study conducted by TURKSTAT based on the data from the 2014-2015 Time Use Questionnaire.

Turkey's most important determinants of leisure time demand are wages and education. The wage is almost like a price in leisure time, and individuals pay leisure by the wages that give up. From this point of view, there appears to be a strong relationship between the price of leisure time and the quantity expected. Education, on the other hand, increases the demand for leisure time, and this effect is particularly pronounced in highly educated individuals. The main reason for this is that highly educated individuals are employed in jobs with better conditions in the labor market and therefore have less working hours. In summary, as the individual's level of education individual increases, so too do their leisure time demands thanks to improved working conditions, while the leisure time demand decreases as the wage increases. A similar positive effect occurs when the household has a non-labour income. If household has any income aside from wages, the leisure demands of household members increases.

1. Giriş

Zaman, kısıtlı bir kaynak olduğu için çoğu zaman yoksulluk ve refah birlikte anılır. Bireyler sahip oldukları kısıtlı zamanı piyasada ücret karşılığı iktisadi faaliyetlerde bulunmak, hane içi üretim faaliyetleri, aile ve çocuk bakımı gibi birtakım faaliyetler arasında dağıtırlar. Bireyler için zaman dağılımı kararı, bireyin ve içinde yaşadığı hanenin iktisadi ve sosyal şartlarına bağlı ve kişisel tercihlerin etkili olduğu bir optimizasyondur. Bireylerin zaman dağılımlarında sahip oldukları boş zamanın miktarı da bireyin refahını doğrudan etkilemektedir ve refah ile ilgili çok sayıda çalışmada bir ölçüt olarak kullanılmıştır (Attanasio vd., 2012). Bu noktadan hareketle, bireylerin ya da hanelerin sahip oldukları boş zaman miktarının farklı olması başlı başına bir refah eşitsizliğidir ve bu nedenle önemlidir. Refah ya da yoksullukla ilgili tartışmalarda yalnızca gelir ve varlıkların hesaba katılması tek yönlü bir bakış açısına neden olur. Eşit gelire sahip iki hane-den bir tanesi, pek çok nedenle hane içinde ve dışındaki ihtiyaçlarını gidermek için yeterli zamana sahip olmayabilir (Zacharias vd, 2014).

Zaman, birey refahını belirleyen bir unsur olmanın yanı sıra bir üretim faktörüdür. Üstelik diğer üretim faktörleri ile karşılaştırıldığında en kıt ancak en adil dağılan üretim faktörüdür. Bireyler gerek piyasada ücret ya da kar getirisi elde etmek için çalışırken gerekse hane içi üretim faaliyetlerinde bulunurken, zamanı bir girdi olarak kullanmaktadırlar. Dolayısıyla bireyler zamanlarının bir kısmını çeşitli iktisadi faaliyetlerle aynı ya da nakdi gelire dönüştürebilirler. Bu noktada tüm bireyler başlangıçta eşit düzeyde zamana sahiptir. Zaman girdisi adil dağılmış olmasının yanı sıra, alternatif maliyetinin kolay ölçülebilir olması ile belirgindir. Boş zaman için ayrılan zaman, en basit haliyle kişinin saatlik ücret geliri ile maliyetlendirilebilir. Bununla birlikte, boş zamanın bir diğer işlevi ise bireye fayda sağlamasıdır. Bireylerin gelir getirici faaliyetlerin yanı sıra boş zaman faaliyetlerinden de fayda sağladığı kabul edilmektedir. Söz konusu boş zaman faaliyetlerine ayırabilecekleri zaman, temelde kişinin ve hanenin iktisadi koşullarına, piyasada harcadığı zamanda elde ettiği kazanç ve hane işleri ile ilgili sorumluluklarına bağlıdır.

Zaman dağılımının iktisadi ajanların karar süreçlerine dahil edilmesi ve zamanın bir üretim girdisi olarak kabul edilmesi ilk kez Becker (1965) tarafından önerilmiştir. Granou (1977) ile birlikte ise, bireyin piyasa dışında geçirdiği zamanın ve hane içi üretimin bileşenlerinin iktisadi analizi önem kazanmıştır. Aynı zamanda bireylerin boş zamandan fayda sağladıkları tanımlanmış ve “Yeni Hanehalkı Ekonomisi” yaklaşımı ile birlikte piyasada geçirilen zaman ile boş zaman arasındaki ödünleşmenin iktisadi önemi vurgulanmıştır. Bahsedilen teorik gelişmeleri, bireylerin zamanlarını üç ana bileşen olan ücretli çalışma, ücretsiz hane içi emek ve boş zaman faaliyetleri arasında nasıl dağıttıklarını ve bu dağılımın iktisadi etkilerini inceleyen çok sayıda çalışma takip etmiştir. Bu kapsamda zaman dağılımı trendlerinin yıllar içerisinde nasıl değiştiği incelenmiştir. İlk dönemlerde yazarlar tarafından yapılan pilot anketlerin ve ardından ulusal istatistik kurumları tarafından derlenen zaman kullanımı verilerinin yaygınlaşması ile birlikte bu alandaki çalışmalar artmıştır.

Türkiye’de Zaman Kullanımı verilerinin sistematik biçimde derlenmesine ilişkin ilk pilot uygulama TÜİK tarafından 1996 yılında gerçekleştirilmiştir. Düzenli uygulama olarak ise, Türkiye’de Zaman Kullanımı Anketi (ZKA) TÜİK tarafından, ilki 2006 yılında ikincisi 2014-2015 yıllarında olmak üzere iki defa yapılmıştır. Türkiye’de zaman kullanımı verilerinin nispeten eski olmasına rağmen alanla ilgili çalışmalar kısıtlıdır. Erdil vd. (2006) kendi oluşturdukları veri seti ile kırsal kesimde yaşayan hanelerde zaman dağılımını incelemiştir. Ancak Türkiye’de boş zaman talebine yönelik doğrudan bir yaklaşım içeren herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma literatürde yer alan söz konusu boşluğu doldurmayı ve bu konuda diğer çalışmaları teşvik

etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, TÜİK tarafından derlenen 2014-2015 Zaman Kullanımı Anketi (ZKA) verileri kullanılarak, bireylerin boş zaman talepleri ile boş zamanın sosyo-ekonomik ve iktisadi belirleyicileri incelenmektedir. Bireylerin boş zaman ile hane içi üretim arasındaki tercihi kadar, ücret karşılığı çalışma ile boş zaman arasında nasıl ödünleştikleri de incelenmektedir. Bunun yanı sıra, çalışmak istemesine rağmen iş bulamayan bireylerin boş zaman tercihlerinin de, ücret vb. gibi işgücü piyasası koşullarından etkilenmesi beklenmektedir. Bu nedenle, örneklem çalışan ve işsiz bireylerden oluşmaktadır. Buna ek olarak bu çalışma TÜİK’ in 2014-2015 Zaman Kullanımı Anketi verileri ile yapılan ilk çalışma olması bakımından da önemlidir. Çalışmanın bir diğer önemi ise Türkiye’nin zaman dağılımı açısından içinde bulunduğu özel konumdur. Üçüncü bölümde anlatıldığı üzere, Türkiye OECD üyesi ülkeler arasında, erkeklerde ücretli çalışmaya, kadınlarda ise ücretsiz çalışmaya ayrılan sürelerin en yüksek olduğu ülkelerden biridir. Dolayısıyla ücretli çalışma ve ücretsiz hane içi emek konusunda cinsiyet farkının en yüksek olduğu ülkedir. Cinsiyet rollerinin belirgin olduğu, erkeklerin ücretli çalışma kadınların ise hane içi iş yükünün oldukça ağır olduğu bir durumda, boş zaman talebi önem arz etmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde zaman dağılımı ile ilgili teorik alt yapı anlatılmış ve literatür kısa biçimde özetlenmiştir. Üçüncü bölümde ise, Türkiye’de bireylerin zaman dağılımı, uluslararası karşılaştırmalı bir açıdan sunulmuştur. Dördüncü bölümde öncelikle çalışmada kullanılan veri ve yöntem tanıtılmış ardından bireylerin boş zaman taleplerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Beşinci bölümde ise sonuçlar yer almaktadır.

2. Teorik Arka Plan

Bireylerin faydalarını ençoklamaya çaba gösterirken bütçe kısıtının yanı sıra karşı karşıya oldukları bir diğer kısıt, zamanın sınırlı olmasıdır. Daha genel bir ifadeyle, ekonomide her birey sahip olduğu servet, gelir ve zaman ile sınırlıdır. Ancak zaman diğerlerine göre daha adil dağılmaktadır. Zamanın her birey için değeri değişse bile, tüm bireyler bir gün için 24 saat ile sınırlıdır. Zamanı bireyin sahip olduğu kısıtlı bir kaynak olarak gören ve iktisadi modellemeye dahil eden ilk düşünce, Becker (1965) tarafından ortaya atılmıştır. İktisat modellerine yeni bir boyut kazandıran ve literatürde alan açan Becker (1965)’e göre, tüketiciler piyasadan satın aldıkları mal ve hizmetlerin bir kısmını hane içinde üretebilmektedir. Hane içinde üretilen bu ikamelerde en önemli girdi ise, zamandır. Bu yaklaşımdaki ana fikir şudur: bireyler bir miktar zamanlarını ayırarak piyasadan satın alabilecekleri mal ve hizmetlerin ikamelerini hane içinde üretebilir ve diğer hanehalkı üyeleri de bu ürünleri tüketerek fayda sağlayabilir. Dolayısıyla, bu düşüncede zaman, tüketicilerin fayda ençoklama probleminde bir üretim faktörü olarak kısıtlar içerisinde yer almaktadır. Öte yandan bu düşüncenin temel eleştirisine göre, söz konusu model hane içi üretime odaklanmış ve tüketicilerin boş zamandan fayda sağlayabileceğini göz ardı etmiştir.

Takip eden çalışmalarda Granou (1977)’nin öncülüğünde geliştirilen “Yeni Hanehalkı Ekonomisi” kuramı, tüketicilerin boş zamandan fayda sağladıkları yapıya sahip fayda fonksiyonları ile çalışmaktadır. Yeni Hanehalkı Ekonomisi, Becker (1965)’in boş zamanı ve hane içinde geçirilen zamanı birbirinden ayırt etmediğini ve bunun gerçekçi olmadığını ileri sürmüştür. Bu yeni yaklaşıma göre, hane içinde geçirilen zaman ile boş zamanın birlikte ele alınmasının iki nedeni olabilir. Birincisi, boş zaman ve hane içinde harcanan zamanın sosyoekonomik çevredeki değişimlere benzer tepki verdiğinin düşünülmesidir. Bir başka deyişle, hane içinde geçirilen zaman ve boş zaman sosyo-ekonomik çevrenin etkileri bakımından birbirinden ayırt edilemez. İkinci olarak ise, zamanın bu iki bileşeni birleşik girdi koşullarını sağlamaktadır. Göreceli fiyatların sabit olduğu ve çıktı fiyatı ile üretim üzerinde hiçbir etkiye sahip olmadığı düşünülmektedir (Granou, 1977: 1000).

Gronau (1977) öncü çalışmasında bireylerin fayda fonksiyonuna boş zamanı da eklemiştir. Buna göre bireyler, tüketimden ve boş zamana ayırdıkları zamandan fayda sağlamaktadır. Bu durumda, boş zaman kullanılarak yapılan hane içi üretim, piyasadan satın almaya ikame olsa da zaman maliyetine sahiptir. Bu özelliklere sahip tipik bir fayda fonksiyonunun genel yapısı şu şekilde ifade edilebilir:

$$Z = z(X, L) \quad (1)$$

“ Z ”, toplam fayda düzeyini; “ z ” fayda fonksiyonunu, “ X ” tüketimi ve “ L ” boş zamanı ifade etmektedir. Fayda fonksiyonunda yer alan mal ve hizmetler, piyasadan satın alınan ve hane içinde üretilen mal ve hizmetlerin toplamından oluşmaktadır. Bununla birlikte hane içinde üretilen mal ve hizmetler, hane içinde harcanan zamanın bir fonksiyonudur. Buna göre bireylerin karşı karşıya olduğu zaman kısıtı şu şekildedir:

$$L + H + N = T \quad (2)$$

“ L ” boş zamanı, “ H ” hane içinde harcanan zamanı, “ N ” piyasada ücretli çalışma zamanını ve “ T ” ise bireyin sahip olduğu toplam zamanı ifade etmektedir. Öte yandan bireyler tipik olarak bütçe kısıtı ile de karşı karşıyadır:

$$X_m = WN + V \quad (3)$$

Burada “ X_m ” piyasadan satın alınan mal ve hizmetlerin değerini, “ W ” saatlik reel ücreti, “ V ” emek dışı toplam geliri belirtmektedir. Bu fayda fonksiyonu, zaman kısıtı ve içsel olarak belirlenen bütçe kısıtı altında ençoklaştırılmıştır. Ençoklama sonucunda elde edilen çözümde zamanın gölge fiyatı (alternatif maliyeti) “ W^* ” olarak elde edilmektedir. “ W^* ” hane içi üretimin marjinal ürünüdür. Bir başka deyişle zamanın maliyeti saatlik reel ücrettir. Hane içinde gerçekleştirilen üretimin maliyeti ise, üretim için harcanan zamanda elde edilebilecek ücret gelirine denktir. Öte yandan, içsel çözümü oluşturan optimizasyon koşulu şu şekildedir: mallar ve boş zaman arasındaki marjinal ikame oranı, hane içi üretimin marjinal ürününe dolayısıyla zamanın gölge fiyatı (alternatif maliyeti) olan, “ W^* ”a eşit olmalıdır.

$$\frac{(\partial Z / \partial L)}{(\partial Z / \partial X)} = f' = W^* = W \quad (4)$$

Modelin iki önemli çıkarımı, ücret ile hane içi üretim ve boş zaman arasındaki ilişkilere yöneliktir. Bu noktada önemli bir sonuç, ücretteki değişimin çalışan ya da iş arayan ve çalışmayan bireyler üzerindeki etkisinin farklı olmasıdır. Çünkü işgücü dışında yer alan bireyler için zaman dağılımının bileşenleri, boş zaman ve hane içi üretimdir (Aguar vd., 2013). Dolayısıyla, teorik modelin sonuçlarına göre ücretlerdeki bir artış, çalışmayan kişilerin zaman dağılımı üzerinde bir etkiye sahip değildir. Ücret ile hane içi üretime ayrılan zaman arasındaki ilişkiye bakıldığında, ücrette meydana gelen artış, çalışanların ya da iş arayanların hane içinde harcadığı zamanın azalmasına neden olmaktadır. Çünkü ücretlerin artması, zamanın gölge fiyatını arttırmaktadır. Dolayısıyla malların zamana kıyasla fiyatı düşmektedir ve hane içi üretimi daha az karlı hale getirmektedir. Dolayısıyla ücret ve hane içinde harcanan zaman arasında negatif yönlü bir ilişki beklenmektedir.

İkinci olarak, ücretlerdeki değişimin boş zaman üzerindeki etkisi ise gelir ve ikame etkilerinin büyüklüğüne bağlıdır. İkame etkisine göre, ücretler arttığında boş zaman azalmaktadır. Öte yandan gelir etkisi ters yönde çalışır ve ücretler arttığında, boş zaman da artar. Eğer gelir etkisi ikame etkisinden büyük ise, ücret arttığında boş zaman da artacaktır. Öte yandan, ücret dışı ge-

lirler de boş zamanda etkilidir. Lucas ve Rapping (1969)’a göre, gelecek dönem tüketimi ve boş zamanı, cari dönem tüketiminin ve boş zamanının ikamesidir. Dolayısıyla ücret dışı gelirlerin artışının boş zamanı arttırması beklenmektedir.

Bireylerin zaman dağılımına ilişkin ampirik çalışmalar, zaman kullanımı verilerinin toplanması ile başlamaktadır. Zaman kullanımına dair verilerin sistematik olarak derlenmesi ilk kez 1960’lı yıllarda ABD’de başlamıştır. Bu çalışmalardan Ghez ve Becker (1975) çocuk sahibi olmanın bireylerin zaman dağılımını beklenildiği gibi önemli ölçüde etkilediğini vurgulamıştır. Boş zaman miktarının zaman içinde değişimine ve boş zaman eşitsizliğine ilişkin literatürde, zaman kullanımı verilerini ilk ve en yaygın olarak derleyen ABD’ye ilişkin çalışmalar yaygındır (örn., Juster ve Stafford, 1985; Robinson ve Godbey, 1999; Schor, 1992). Aguiar ve Hurst (2007) ABD’de boş zaman talebinin 1965-2003 arasında değişen trendlerini incelemiştir. Boş zaman talebinin farklı demografik gruplar arasında ve yıllar boyunca nasıl değiştiğini araştıran çalışmanın temel sonucuna göre hem erkeklerin hem de kadınların boş zaman talepleri artmıştır. Erkekler görece ücretlerin artışı ile ücretli çalışmaya ayırdıkları süreyi azaltarak boş zaman taleplerini arttırmışken, kadınlar hane içi ücretsiz emeğe ayırdıkları sürenin azalması ile boş zaman artışını telafi etmiştir. Couprie (2007) aile içinde zaman dağılımına odaklanarak, kadınların piyasa dışı faaliyetlerine ayırdıkları zamanın ve boş zamanın belirleyicilerini de incelemiştir. İngiltere için 1992 ile 2000 yılları arası dönemi kapsayan çalışmaya göre, kadınların boş zaman talebinde tüketim harcamalarının, kamu harcamalarının ve bireylerin ücret dışı gelirlerin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Blau ve Winkler (2017) bireylerin zaman dağılımlarını, aldıkları ücret, aile yapısı ve cinsiyete göre değerlendirmektedir. Bunun yanı sıra, boş zaman eşitsizliğini inceleyen çalışmalar temelde cinsiyet ve eğitim gruplarına göre eşitsizliği incelemektedir.

Boş zaman eşitsizliği ile ilgili çalışmalar eğitim ve cinsiyet katmanlarını inceleyen çalışmalar olarak gruplandırılabilir. Boş zaman miktarındaki cinsiyet eşitsizliğini ortaya çıkaran temel unsur, hane içi ücretsiz işler ve çocuk bakımı yüklerinin kadın ile erkek arasında eşitsiz dağılımıdır. Kadınlar çalışsa bile, hane içi ücretsiz emeğin büyük bölümünü gerçekleştirmektedir (Hochschild 1989). “İkinci mesai” olarak anılan bu durum kadınların boş zaman ile ödünleştiği ikinci bir iş yükü yaratmaktadır. Konuyla ilgili öncü çalışmasında Shaw (1985) kadınlar ile erkekler arasındaki boş zaman eşitsizliğinin hafta içi göz ardı edilebilir derecede düşük olmasına karşın, hafta sonu oldukça yüksek olduğunu söylemektedir. Bu duruma kadınların hafta sonu hane içindeki işleri üstlenmeleri neden olmaktadır. Benzer şekilde kadınların ikinci mesailerinin boş zaman eşitsizliğine yol açtığı sonucunu destekleyen çok sayıda çalışma bulunmaktadır (örn.: Sayer, 2005; Couprie, 2007).

Boş zaman eşitsizliğine neden olan ikinci unsur, eğitim düzeyi olarak ortaya çıkmaktadır. Bireylerin ya da hanelerin sahip olduğu boş zaman miktarını inceleyen çalışmalar eğitime göre yapılan ayrımların eşitsizliği derinleştirdiğini belirtmektedir (Sevilla vd., 2012). Bu çalışmaların ortak bulgusuna göre, düşük eğitimli erkeklerin boş zaman miktarı, en azından yüksek eğitimli erkeklerle göre artmaktadır (Attanasio vd., 2012; Nadal ve Sanz, 2007). Aguiar ve Hurst (2008)’e göre, farklı eğitim gruplarındaki bireyler arasındaki boş zaman eşitsizliğinin %70’i istihdam durumu ile açıklanabilmektedir. Öte yandan düşük eğitimli bireylerin ücretleri görece olarak incelenen dönemde azalmaktadır ve ücretlerin yarattığı ikame etkisi, eğitim gruplarında artan eşitsizliği açıklamaktadır (Sevilla vd., 2012).

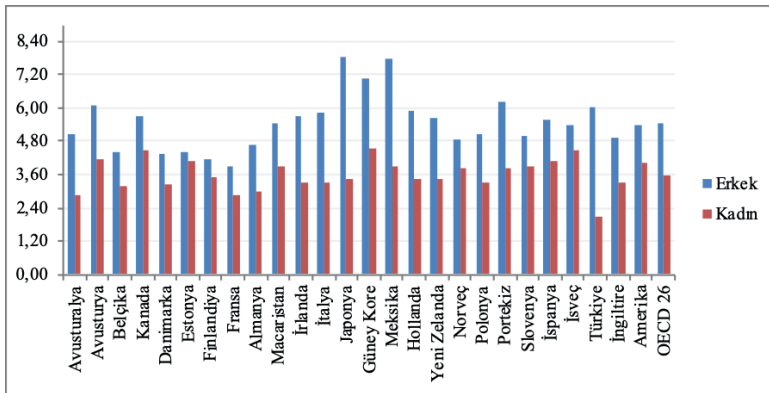
Türkiye’de ise 2006 ve 2014-2015 yıllarında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından iki Zaman Kullanımı Anketi (ZKA) uygulanmış ve verileri paylaşılmıştır. Bununla birlikte 1996 yılında yine TÜİK tarafından gerçekleştirilen bir pilot anket uygulaması mevcuttur. Buna rağmen

men Türkiye’de zaman kullanımı ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlıdır ve boş zaman talebinin iktisadi boyutlarına odaklanan bir çalışma bulunmamaktadır. Kasnaçoğlu vd. (1996) ve Kasnaçoğlu ve Dayıoğlu (2002) hane içi üretimin iktisadi değerini hesaplamışlardır. Erdil vd. (2006) kırsal kesimde zaman dağılımını incelemiştir. Memiş ve Bahçe (2011), 2008 krizi bağlamında ücretli çalışma ve hane içi üretim arasındaki ilişkiye değinirken, Öneş vd. (2013) ücretli çalışmanın hane içi dağılımı ve yoksulluk ile ilişkisine odaklanmıştır. Zacharias vd. (2014) zaman yoksulluğu ile genişletilmiş çok boyutlu bir yoksulluk ölçütü önermiştir. Aran ve Aktakke (2016) kadınların hane ücretsiz işlere ayırdıkları zamandan hareketle, Türkiye’de ücretsiz hane içi emeğin parasal değerinin milli gelirdeki payını hesaplamıştır. Tüm bu çalışmalar Türkiye’de zaman dağılımını analiz etmiş olsa da, boş zamana odaklanan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

3. Türkiye’de Zaman Dağılımı Profili

Zaman kullanımı ile ilgili karşılaştırmalı istatistiklere bakıldığında, Türkiye’nin zaman dağılımı açısından özel bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Çalışanlar, Türkiye’de OECD üyesi ülkeler arasında en az boş zamana sahiptirler (OECD, 2016). Bu verilere göre, Türkiye’de bir çalışan ortalama olarak uyku dahil kendisine günde yalnızca 13 saat 42 dakika ayırmaktadır. Bununla birlikte OECD tarafından üye ülkelerde çalışma-yaşam dengesini ölçmeyi amaçlayan “Daha İyi Bir Yaşam Endeksi” verileri dikkate değerdir. Bu endeksin alt bileşenlerinden biri olan aşırı çalışma oranlarında Türkiye ilk sıradadır. Haftada 50 saatten daha fazla çalışma durumunu ifade eden aşırı çalışma, Türkiye’de ki çalışanların %43’ünün iş koşullarını oluşturmaktadır.

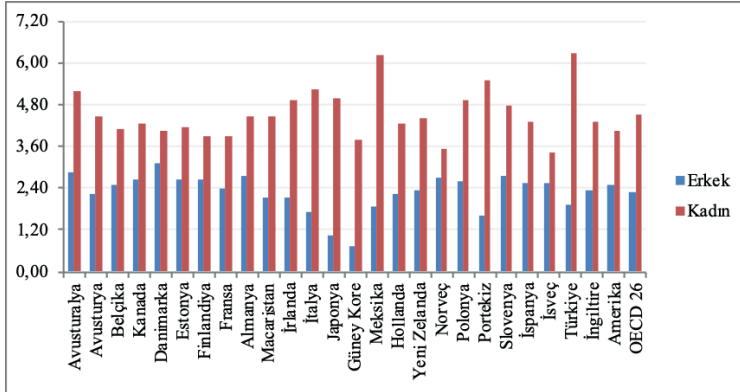
Çalışma-yaşam dengesinde çalışma lehine bozulmanın en yüksek olduğu ülke olan Türkiye’nin zaman dağılımı profili, cinsiyet eşitliği açısından da çarpıcı sonuçlar yansıtmaktadır. Şekil 1.’de OECD üyesi ülkelerde 15-64 yaş arası kadın ve erkeklerin ücretli işlere ayırdıkları zaman görülmektedir. Buna göre, Türkiye’de erkekler ücretli işlere günde ortalama 6 saat zaman ayırmaktadır ve bu açıdan Türkiye üye ülkeler arasında 5. sıradadır. Buna karşın aynı dönemde kadınların ücretli çalışmaya günde ortalama yalnızca 2 saat 6 dakika ayırdıkları görülmektedir. Bu veri göstermektedir ki, Türkiye OECD üyesi ülkeler arasında kadınların en az çalıştığı ülkedir. İkiyi beraber değerlendirildiğinde, ücretli çalışmada cinsiyet farkının en yüksek olduğu ülkenin Türkiye olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Şekil 1.OECD Ülkelerinde Ücretli İşlere Ayrılan Ortalama Zaman (15-64 Yaş Arası)

Kaynak: OECD Zaman Kullanımı Verisi (2016)

Zaman dağılımındaki cinsiyet eşitsizliği yalnızca ücretli işlerde geçerli bir durum değildir ve hanelerde iş bölümünde cinsiyet rollerinin baskın olmasının bir yansımasıdır. Ücretli işlerdeki dağılıma benzer şekilde, ücretsiz hane içi işlere ayrılan zamanda cinsiyet farkının en yüksek olduğu ülkeler Türkiye ve Meksika'dır. Türkiye'de kadınlar zamanlarının, günde ortalama 6 saat 28 dakikasını ücretsiz hane içi işlere ayırırken, erkeklerde bu süre yalnızca 2 saattir. Bulguları özetlemek gerekirse, öncelikle Türkiye'de çalışanların ücretli çalışma yükü çok ağırdır. İkinci olarak Türkiye, OECD üyesi ülkeler arasında ücretli çalışma ve ücretsiz hane içi emek açısından cinsiyet farkının en yüksek olduğu ülkedir. Erkeklerin ücretli çalışma ve kadınların hane içi emek yönündeki iş bölümü oldukça belirgindir. Bu özel konunun ilk nedeni, kadınların işgücüne katılımının tarihsel olarak düşük olmasıdır (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010). Son yıllarda kadınların işgücüne katılım oranları izlenen teşvik politikaları neticesinde hızla yükselmiş olmasına rağmen, diğer OECD üyesi ülkeler arasında halen oldukça düşüktür¹. Bu durumun nedenleri düşünüldüğünde, toplumsal yapı ve işgücü piyasasındaki çalışma koşulları ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de toplumsal cinsiyetçi rollerin ve sosyal normların baskınlığı, aile ve çalışma yaşamının belirleyicisidir (İlkkaracan, 2012; Dedeoğlu, 2000). Son olarak, işgücü piyasasının esnek çalışma koşulları ücretli çalışma yükünü arttırmaktadır.

Şekil 2.OECD Ülkelerinde Ücretsiz İşlere Ayrılan Ortalama Zaman (15-64 Yaş Arası)

Kaynak: OECD Zaman Kullanımı Verisi (2016)

4. Veri, Metodoloji ve Bulgular

4.1. Model

Bu çalışmada Yeni Hanehalkı Ekonomisinin temel varsayımları altında Türkiye'de boş zaman talebi incelenmiştir. Bu amaçla TÜİK tarafından yayınlanan Zaman Kullanımı Anketi'nin (ZKA) 2014-2015 verileri kullanılmıştır. Anket, TÜİK tarafından 2014 yılı temmuz ayı ile 2015 yılı temmuz ayı arasındaki dönemde hanehalkı üyeleri ile yüz yüze görüşme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma, Türkiye genelinde 11.440 hanede yapılmıştır. Hanede yaşayan 10 ve daha yukarı yaştaki tüm fertler örnekleme dahil edilmiştir. Haneye ilgili bilgiler ve fertlerle ilgili demografik ve karakteristik bilgiler derlenmiştir. Bununla birlikte her ferdin bir hafta içi ve bir hafta sonu gününde, 24 saatlik zaman boyunca hangi faaliyetlerle ilgilendikleri 10'ar dakikalık aralıklarla kaydetmeleri istenmiştir. Böylece her ferdin bir gün içerisinde her faaliyet için ayırdı-

1 TÜİK tarafından yapılan 2015 ve 2016 Hanehalkı İşgücü Anketine göre 15-64 yaş arası kadınların işgücüne katılım oranı sırası ile %35 ve %36.2 iken 2016 yılında bu oran OECD ülkeleri için ortalama %63.6'dır.

ğı toplam süre hesaplanmıştır. Söz konusu faaliyetlerin ve alt faaliyetlerin belirlenmesinde, uluslararası karşılaştırılabilirliğin sağlanması amacıyla EUROSTAT tarafından önerilen HETUS sınıflandırması kullanılmıştır.

Bu çalışma kapsamındaki analiz kısıtlı bir örnekleme gerçekleştirilmiştir. Öncelikle yalnızca 15-64 yaş arası bireyler dahil edilmiştir. Sonuçların örneklemin değişmesine olan duyarlılığını kontrol etmek amacıyla, aynı yaş aralığında olup çalışmayan (yine işsizler hariç olmak üzere) bireylerden oluşan örneklem için boş zaman talebinin belirleyicileri tahmin edilmiş ve sonuçların önemli ölçüde değişmediği görülmüştür. Bu çalışmada, Türkiye’de 2014-2015 ZKA verilerini kullanarak boş zaman talebini tahmin etmek için kullanılan model şu şekilde ifade edilebilir:

$$\begin{aligned}
 BZ_i = & \beta_{0i} + \beta_{1i}Yaş + \beta_{2i}kadın + \beta_{3i}ortaegitim + \beta_{4i}yüksekegitim & (5) \\
 & + \beta_{5i}06yaşçocuk + \beta_{6i}ücretdışgelir + \beta_{7i}ücret \\
 & + \beta_{8i}hanehalkıbüyüklüğü + \beta_{9i}adnistihdamı + \beta_{10i}işsiz \\
 & + \beta_{11i}haftasonu + \varepsilon_i
 \end{aligned}$$

Modelde; “BZ” boş zamana ayrılan ortalama süreyi günlük dakika cinsinden belirtmektedir. “Yaş” değişkeni yaşı ifade etmektedir. “Kadın” değişkeni ise erkekler için 0 kadınlar için 1 değerini alan kukla değişkendir ve boş zaman talebinde cinsiyet farkını ölçmeyi amaçlamaktadır. “06yaşçocuk” değişkeni, hanede 7 yaşından küçük çocuk olup olmadığını kontrol eden bir kukla değişkendir. Özellikle yedi yaştan küçük çocukların önemli bakım yükü yarattığı bilinmektedir. Hanede küçük çocuk olmasının, hanede yaşayan ebeveynlerin boş zaman ile çocuk bakımı arasında ödünleşmesine neden olması beklenmektedir. Bu nedenle hanede 7 yaşın altında bakıma muhtaç bir çocuk varsa 1 değerini alan kukla değişken modele eklenmiştir. Örnekleme 7 yaşın altında çocuğa sahip hanelerin oranı %26’dır. Kısaca “ücret dışı gelir” olarak anılan emek dışı gelir değişkeni ise, bireyin ücretli çalışma karşılığında kazandığı ücret geliri haricinde bir geliri olup olmadığını kontrol eden kukla değişkendir. Bireylerin ücret haricinde gelire sahip olması, ücretli çalışma ile boş zaman arasındaki ödünleşme kararlarında etkili olabilmektedir. Emek dışı geliri olan bireylerin işgücü arzının ve boş zaman taleplerinin daha yüksek olması beklenmektedir. Bireylerin eğitim düzeyinin boş zaman taleplerinde etkili olup olmadığını belirlemek için, “ortaöğretim” ve “yükseköğretim” değişkenleri eklenmiştir ve düşük eğitim grubu referans olarak dışarıda bırakılmıştır. Son olarak, “Ücret” değişkeni tahmini saatlik ücreti ve ε_i hata terimini ifade etmektedir. Hanehalkı büyüklüğü hanede yaşayan birey sayısını ifade ederken, istihdam koşulları kadının istihdamda olup olmaması ve işsizlik değişkenleri ile kontrol edilmiştir.

Bu noktada önemli bir sorun bireylerin ücretlerinin modele eklenmesidir. Çünkü, Zaman Kullanımı Anketi’nde bireylerin ücretlerine ilişkin doğrudan bilgi bulunmamaktadır. Ücretli işlerde çalışan bireylerin saatlik ücretlerinin doğrudan kullanılması ise seçim yanlılığı yaratacağından (Heckman, 1979; Gronau, 1977; Sousa-Poza vd., 2001) hem kadınlar hem de erkekler için tahmini saatlik ücret ayrıca hesaplanmıştır. Bu nedenle örneklemedeki tüm bireyler için ücret denklemi tahmin edilerek, saatlik tahmini ücretleri bir gösterge olarak kullanılmıştır. 2014-2015 Zaman Kullanımı Anketi’nde (ZKA) ücret verileri belirli ücret aralıklarına göre kategorik olarak kaydedilmiş olması nedeniyle tahmini saatlik ücret tahmin edilememektedir. Bu nedenle, saatlik ücretin tahmin edilmesi için 2012 Hanehalkı İşgücü Anketi’nden (HİA) faydalanılmıştır.²

Tahmini ücret eşitliği için Heckman Seçim Modeli kullanılmış Bu yöntem iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada, bireyin çalışıp çalışmadığını bağımlı değişken olan bireylerin işgücüne

2 Tahmini saatlik ücret verileri hem 2014-2015 ZKA’da hem de 2012 HİA’da yer alan ortak veriler olan eğitim seviyesi ve yaş verilerine göre oluşturulan kategoriler göz önünde bulundurularak eşleştirilmiştir.

katılma tercihlerini belirleyen bir probit tahmini yapılmaktadır. Bu ilk aşama, piyasadaki ücretten iş bulma imkanı olduğu halde kendi isteği ile işgücü dışında olan bireyler nedeniyle ücret denkleminde ortaya çıkabilecek tercih yanlılığını düzeltmeyi sağlamaktadır. İkinci aşamada, tercih denkleminde elde edilen düzeltme teriminin (Mills oranlarının tersi) de dahil edildiği ücret denklemi Maksimum Olabilirlik (MO) yöntemiyle tahmin edilmiştir³:

$$\log W_i = \alpha_0 + \alpha_1 \text{Eğitim} + \alpha_2 \text{Tecrübe} + \alpha_3 \text{Eğitim}^2 + \alpha_4 \text{Yöneticilik} + \varepsilon_i \quad (6)$$

6 nolu eşitlikte, “ α ” sabit terim ve değişkenlere ait katsayıları, “ W ” ücretli işlerde çalışılan zamana bağlı olarak hesaplanan saatlik ücreti, “Eğitim” eğitim yılını ve “Eğitim²” eğitim yılının karesini, “Tecrübe” iş tecrübesini çalışma yılı olarak, “Yöneticilik” ise bireyin yönetici pozisyonunda çalışıp çalışmadığını gösteren bir kukla değişkeni ifade etmektedir.

4.2. Yöntem

Bireyler sahip oldukları zamanı belirli faaliyetler arasında dağıtmaktadır. Bu faaliyetler literatürde genel kabul gören tanımlarıyla; uyku, kişisel bakım, seyahat, işgücü piyasasında ücret karşılığı çalışma, hane içi ücretsiz işler, çocuk ve yaşlı bakımı ile eğitim faaliyetleridir. Bu çalışmanın kapsamına giren boş zaman faaliyetleri ise geleneksel olarak “üçüncü kişi” yaklaşımı ile tanımlanmaktadır. Buna göre boş zaman, birey adına başkası tarafından yapılması için kimseye para ödenemeyecek olan ve istenilmediği zaman gerçekten yapılmak zorunda olunmayan faaliyetlerden oluşmaktadır (Burda vd. 2006). Üçüncü kişi prensibi, literatürde genel kabul görmesinin yanı sıra bazı eleştiriler almıştır. Temel eleştirilerden bir tanesine göre; uyku, yeme-içme, kişisel bakım ve kişisel sağlık faaliyetleri üçüncü kişi kriterine uysa bile bireyin yaşamını sürdürmesi için gereklidir ve bu nedenle boş zaman faaliyeti olarak değerlendirilmemelidir⁴. Bu çalışmada boş zaman, üçüncü kişi prensibi yerine ampirik bir yaklaşım ile belirlenmiştir. Ücretli çalışma ve ücretsiz hane içi emek dışında kalan faaliyetlerden, eğitim, iş ve eğitim için yapılan seyahatler, uyku ve gönüllü işler çıkarılmıştır. Bu tanıma göre boş zaman; i) sosyal yaşam ve eğlence faaliyetleri, ii) spor ve doğa sporları, iii) hobiler ve oyunlar, iv) kitle iletişim araçları faaliyetlerinin toplamından oluşmaktadır. Zaman Kullanımı Anketi’ni cevaplayan bazı bireyler, boş zamanı oluşturan faaliyetlerin hiçbirine zaman ayıramadıklarını bildirmiştir. Dolayısıyla bağımlı değişkenin bir kısım gözlemi hem kadınlarda hem de erkeklerde sıfır değerini almaktadır. Bu nedenle, 5 nolu eşitliği tahmin etmek için sansürlenmiş Tobit Yöntemi kullanılmıştır. Sıfır değerini alan bağımlı değişkenin varlığında, hata teriminin ortalaması sıfırdan farklı olduğu için En Küçük Kareler (EKK) tahmininin yanlı ve tutarsız sonuçlar verdiği bilinmektedir (Cameron ve Trivedi, 2009). Bu sorunu çözmek ve 5 nolu denklemi tahmin etmek için bağımlı değişkenin sıfır değerini alan gözlemlerini sansürlenerek modeli “maksimum olabilirlik” yöntemiyle tahmin eden sansürlenmiş Tobit modeli kullanılmıştır:

$$y^* = x_i' \beta + \varepsilon_i, \quad i=1, \dots, N \quad (7)$$

$$y = \begin{cases} y^*, & \text{eğer } y^* > L \\ L & \text{eğer } y^* \leq L \end{cases}$$

Burada “ L ” bir eşik değerdir ve “ y^* ” bu eşik değer üzerindeki değerlerde gözlenen, eşik değere eşit ya da daha küçük değerlerde gözlenemeyen bir değişkendir. 7 nolu eşitlikte “ L ” eşik değeri, sıfır olarak belirlenmiştir.

3 Heckman yöntemine ilişkin detaylı bilgi için bkz: Heckman, 1979.

4 Örneğin; uykunun bireyler için seçim ya da tercih değişkeni olması ve verimliliğe etkisi gibi iktisadi sonuçları için bkz: Biddle ve Hamermesh(1990).

4.3. Bulgular

Boş zaman talebinin belirleyicilerine ilişkin bir incelemeden önce, farklı demografik özelliklere sahip bireylerin boş zaman taleplerini belirlemek ve aradaki farkın boyutunu tartışmak faydalı olacaktır. 1. nolu tablo Türkiye’de boş zaman faaliyetlerine ayrılan ortalama süreleri göstermektedir. Tablonun A panelinde farklı işgücü statüsüne sahip grupların her bir faaliyet için ayırdıkları ortalama süreler yer almakta iken, B panelinde bireylerin sahip olduğu eğitim düzeyine bağlı olarak ilgili faaliyete ayırdıkları süre gösterilmektedir. B panelinin son sütununda ise kadın ve erkeklerin boş zaman faaliyetlerine ayırdıkları sürelerin genel ortalaması sunulmaktadır.

Tablo 1. Boş Zamana Ayrılan Ortalama Süreler

	İşgücü Statüsü								
	Çalışan		İşsiz		Öğrenci		Emekli		
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
Sosyal ve	01:28	01:28	02:01	02:46	01:44	01:44	02:08	02:46	
Eğlence	(00:01)	(00:01)	(00:05)	(00:06)	(00:03)	(00:03)	(00:04)	(00:03)	
Sanat ve	00:01	00:01	00:02	00:01	00:03	00:02	00:01	00:01	
Müze	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)	
Spor	00:04	00:08	00:10	00:21	00:06	00:26	00:11	00:22	
	(00:00)	(00:00)	(00:01)	(00:02)	(00:00)	(00:01)	(00:01)	(00:01)	
Hobi	00:08	00:19	00:27	01:00	00:27	01:12	00:15	00:24	
	(00:00)	(00:00)	(00:03)	(00:05)	(00:01)	(00:03)	(00:01)	(00:01)	
Oyun	00:01	00:08	00:05	00:28	00:09	00:42	00:03	00:14	
	(00:00)	(00:00)	(00:01)	(00:03)	(00:01)	(00:02)	(00:00)	(00:01)	
Kitle İletişim	01:36	01:55	02:43	03:09	02:26	02:18	03:09	04:01	
	(00:01)	(00:01)	(00:06)	(00:06)	(00:03)	(00:03)	(00:05)	(00:03)	
Okuma	00:07	00:06	00:18	00:12	00:27	00:15	00:17	00:19	
	(00:00)	(00:00)	(00:02)	(00:01)	(00:01)	(00:01)	(00:01)	(00:01)	
Boş Zaman	03:16	03:50	05:21	07:16	04:43	05:40	05:43	07:33	
	(00:03)	(00:02)	(00:12)	(00:11)	(00:07)	(00:08)	(00:07)	(00:05)	
Uyku	08:15	08:11	09:04	09:27	09:19	09:22	08:54	09:10	
	(00:02)	(00:01)	(00:07)	(00:05)	(00:03)	(00:03)	(00:05)	(00:03)	
Panel B:	Eğitim Düzeyi								
	Düşük Eğitim		Orta Eğitim		Yüksek Eğitim		Genel		
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Genel
Sosyal ve	02:04	01:58	01:43	01:38	01:28	01:29	01:54	01:46	01:50
Eğlence	(00:01)	(00:01)	(00:01)	(00:01)	(00:02)	(00:02)	(00:01)	(00:01)	(00:01)
Sanat ve	00:00	00:00	00:01	00:01	00:03	00:02	00:01	00:01	00:01
Müze	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)
Spor	00:05	00:18	00:05	00:15	00:10	00:15	00:06	00:16	00:11
	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)
Hobi	00:08	00:23	00:16	00:37	00:21	00:39	00:12	00:31	00:21
	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:01)	(00:01)	(00:01)	(00:00)	(00:00)	(00:00)
Oyun	00:06	00:18	00:04	00:20	00:02	00:09	00:05	00:18	00:11
	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:01)	(00:00)	(00:01)	(00:00)	(00:00)	(00:00)
Kitle İletişim	02:21	02:34	02:16	02:13	02:04	02:16	02:18	02:23	02:20
	(00:01)	(00:01)	(00:01)	(00:01)	(00:03)	(00:02)	(00:01)	(00:01)	(00:01)
Okuma	00:06	00:07	00:14	00:08	00:23	00:21	00:10	00:10	00:10
	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:00)	(00:01)	(00:01)	(00:00)	(00:00)	(00:00)
Boş Zaman	04:38	05:13	04:20	04:43	04:03	04:39	04:30	04:56	04:42
	(00:02)	(00:04)	(00:03)	(00:04)	(00:05)	(00:05)	(00:02)	(00:02)	(00:02)
Uyku	08:56	08:57	08:51	08:39	08:27	08:17	08:52	08:44	08:48
	(00:01)	(00:01)	(00:01)	(00:01)	(00:03)	(00:02)	(00:01)	(00:01)	(00:01)

Not: Parantez içerisindeki değerler standart hataları ifade etmektedir.

Tablo 1.’de yer alan sonuçlara göre Türkiye’de boş zaman talebinde önemli bir cinsiyet farkı bulunmaktadır. Günlük ortalama boş zaman talebi kadınlarda dört saat otuz dakika iken erkeklerde dört saat elli altı dakikadır. Bununla beraber, boş zaman talebindeki cinsiyet farkı, eğitim düzeyine bağlı olarak değişmemektedir. Öte yandan boş zaman talebindeki cinsiyet farkına ilişkin bir diğer çarpıcı bulgu, söz konusu farkın işgücü durumuna göre en yüksek olduğu grubun işsizler ve emekliler olmasıdır. Bu duruma, istihdama dahil olmayan kadınların hane içi bakım ve ücretsiz emek yükünün artmasının neden olduğu tahmin edilmektedir. Kadınların istihdamda olmadığı hanelerde, erkeklerin işgücü durumuna bakılmaksızın hane içi ücretsiz emek yükü kadınlar aleyhine artmaktadır.

Boş zaman faaliyetlerinin ana grupları incelendiğinde Türkiye’de bireylerin boş zamanlarını en çok kitle ve iletişim araçlarına ayırdıkları görülmektedir. Kitle ve iletişim araçlarına ayrılan sürenin ana grupları; okuma, tv izleme ve radyo ve müzik dinlemedir. Bu faaliyetler arasında okumaya ayrılan süre oldukça düşüktür. Kitap ya da süreli yayın okumak için günde ortalama ayrılan süre kadınlarda ve erkeklerde 10’ ar dakikadır. Okumaya ayrılan sürenin eğitim azaldıkça düştüğü görülmektedir. Sosyal ve kültürel faaliyetlere de görece olarak yüksek zaman ayrıldığı görülmektedir. Bu durumun temel nedeni sosyal ve eğlence faaliyetlerinin geniş biçimde tanımlanması ve birçok faaliyeti içermesidir. Bu gruptaki faaliyetlerin detayları incelendiğinde, sinema, tiyatro ve müze gibi kültürel aktivitelere ayrılan sürenin günlük ortalama bir dakikayı bile bulmaması çarpıcıdır. Benzer şekilde oyun oynama için ayrılan süreler de oldukça düşüktür. Erkeklerin ve kadınların günde ortalama 18 ve 5 dakika oyun oynadıkları ve çalışmayan erkeklerin oyuna ayırdıkları sürenin önemli ölçüde arttığı söylenebilir. Öte yandan sosyal ve eğlence faaliyetlerine ayrılan sürenin cinsiyete ya da demografik özelliklere bağlı olarak belirgin biçimde değişmediği gözlemlenmektedir.

Türkiye’de 15-64 yaş arası çalışan bireylerin boş zaman taleplerinin tahmin edilmesi ile elde edilen sonuçlara Tablo 2’de yer verilmiştir. Erkeklerin ve kadınların boş zaman talepleri ayrıca tahmin edilmiştir. Tabloda her örneklem için ilk sütunda katsayılar yer almaktadır. Fakat tobit yönteminde katsayılar, açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişkenlerin tümü üzerindeki etkilerini barındırmaktadır ve bu nedenle açıklayıcı değişkenlerin etkilerini yorumlamak için kullanılmamaktadır. Bu nedenle, tabloda her örneklemin ikinci sütununda marjinal etkiler sunulmaktadır. Marjinal etkiler, bağımlı değişkenin hangi değerlerinin dikkate alındığına göre değişiklik gösterebilir. Tabloda yer alan marjinal etkiler, bağımlı değişkenin sıfırdan büyük değerler aldığı durumlarda açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini yansıtmaktadır.

Tablo 2.’de yer alan sonuçlara göre boş zamanın modele dahil edilen tüm değişkenlerden etkilendiği görülmektedir. Öncelikle, tüm örneklem için yapılan tahmin sonucuna göre boş zaman talebindeki cinsiyet farkı dikkat çekicidir. Kadınların boş zaman talebi erkeklere kıyasla günde ortalama 35 dakika daha düşüktür. Türkiye’de boş zaman talebini belirleyen en önemli unsurlardan birinin cinsiyet olduğu söylenebilir. Bu sonuç hafta sonu değişkeni ile beraber değerlendirildiğinde çıkarımlar belirginleşmektedir. Bireylerin çalışmadıkları ya da daha az çalıştıkları hafta sonu günlerinin etkisini kontrol eden hafta sonu değişkeni güçlü bir pozitif etkiye sahiptir. Bireylerin hafta sonu günlerde boş zaman talepleri ortalama 48 dakika artmaktadır. Daha ilgi çekici olan ise, hafta sonu günlerinin etkisi yalnızca erkekler için yapılan tahminde 74 dakikaya ulaşırken kadınlar için bu etki yalnızca 23 dakikadır. Kadınlar için hafta sonu günlerinin etkisi erkeklere kıyasla çok daha düşüktür. Özetle, kadınlar üzerindeki ücretsiz hane içi emek yükünü bu iki sonuçtan takip etmek mümkündür. Boş zaman talebinde önemli bir cinsiyet farkı bulunmaktadır ve bu farkın hafta sonu günlerde artması, bu farka kadınların ücretsiz hane içi emek yükünün neden olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 2. Boş Zaman Talebi Tahmini Sonuçları

Değişken	Tüm		Kadın		Erkek	
	Katsayı	Marjinal Etki	Katsayı	Marjinal Etki	Katsayı	Marjinal Etki
Ücret	-45* (4.7)	-42.7 (4.4)	-41.5* (6.0)	-39.8 (5.8)	-72.2* (7.3)	-67.5 (6.8)
Yaş	1.3* (0.1)	1.2 (0.1)	0.8* (0.1)	0.8 (0.1)	2.1* (0.1)	1.9 (0.1)
Kadın ^d	-37.9* (1.7)	-35.8 (1.6)	-	-	-	-
haftasonu ^d	51.3* (1.6)	48.5 (1.5)	24.5* (2.0)	23.4 (1.9)	79.8* (2.6)	74.7 (2.4)
orta_çğitim ^d	22.4* (3.9)	21.1 (3.7)	16.1* (4.6)	15.4 (4.4)	28.2 (8.1)	26.4 (7.6)
yüksek_çğitim ^d	48.7* (6.9)	46 (6.5)	41.6* (8.8)	39.9 (8.4)	69.2* (11.5)	64.7 (10.7)
06yasçocuk ^d	-37.1* (1.4)	-35 (1.3)	-33.1* (1.6)	-31.7 (1.5)	-39.5* (2.3)	-36.9 (2.1)
ücret_dışı_gelir ^d	14.9* (1.8)	14 (1.7)	8.7* (2.2)	8.3 (2.1)	20.9* (2.9)	19.6 (2.7)
hanehalkı büyüklüğü	-2.7* (0.5)	-2.5 (0.5)	-2.5* (0.6)	-2.4 (0.6)	-3.1* (0.8)	-2.9 (0.7)
kadın_istihdam ^d	-36.5* (1.8)	-34.5 (1.7)	-	-	-15.6 (2.9)	-14.6 (2.7)
İşsiz ^d	111.9* (4.5)	105.7 (4.3)	66.9* (6.2)	64.1 (6.0)	151.1* (6.2)	141.3 (5.8)
sabit	280* (5.7)	-	263.7* (6.8)	-	257.6* (9.9)	-
Sigma	167*	-	148*	-	185*	-
Sansürlü Gözlem Oranı	%2,4	-	%2	-	%2,7	-
F istatistiği	368 (0.00)		115 (0.00)		253 (0.00)	

Not: *, istatistiki bakımdan %1 önem düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. ^d, değişkenin kukla değişken olduğunu belirtmektedir.

Hanede yedi yaşından küçük çocuk bulunması durumunda ebeveynlerin boş zaman talebi ortalama 35 dakika azalmaktadır. Çocuğun yarattığı bakım yükü boş zaman üzerindeki etkisi erkeklerin kadınların aleyhinde dağıldığı görülmektedir. Hanede 7 yaş altı çocuk bulunması erkeklerin boş zaman talebinde 36 dakika azalmaya yol açarken, kadınlar 31 dakikalık bir etkiye sahiptir. Elde edilen bu sonuç literatürle uyumludur (Thrane, 2010). Bununla beraber, hanehalkı büyüklüğü arttıkça boş zaman azalmaktadır. Hanedeki birey sayısının artması, hane içi faaliyetleri ve bakım yükünü arttırdığı için boş zaman üzerinde negatif etki yaptığı düşünülmektedir. Hanedeki iş yükünün dağılımını belirleyen bir diğer önemli faktör, hanedeki kadının çalışıp çalışmamasıdır. Hanedeki erkeğin tek başına evin geçimini sağladığı geleneksel hanelerde, hane içi işler ve bakım yükü kadının sorumluluğundadır. Ancak, kadının da istihdamda olduğu hanelerde dağılımın belirginleştiği tahmin edilmektedir. Bu etkiye kontrol etmek için modele dahil edilen ve hanedeki kadının çalışıp çalışmadığını kontrol eden kadın istihdamı değişkeni anlamı ve negatiftir⁵. Beklendiği gibi, kadının çalışması hem kadının hem de hanedeki erkeğin boş zamanını azaltmaktadır.

Boş zaman talebi yaş ilerledikçe artmaktadır. Bireyler her bir yaş aldıklarında boş zaman talepleri günde ortalama 1,3 dakika artmaktadır. Bununla beraber, eğitim düzeyini kontrol eden

5 Hanehalkı büyüklüğü, kadın istihdamı değişkenleri ve örnekleme işsiz bireylerin dahil edilmesi hakem tarafından önerilmiştir. Hakeme, değerli katkı ve görüşleri için teşekkürü borç biliriz.

kuklaların katsayıları pozitif ve anlamlı bulunmuştur. Buna göre, eğitim düzeyi arttıkça boş zaman talebi güçlü biçimde artmaktadır. Orta öğretim düzeyinde eğitime sahip bireyler, düşük eğitime sahip bireylere kıyasla ortalama 21 dakika daha fazla boş zaman talep ederken; yüksek eğitime sahip bireylerde bu fark 46 dakikaya çıkmaktadır. Kadınlarda ortaöğretimin etkisi 15 dakika ve yüksek öğretimin etkisi 40 dakikadır. Erkeklerde ise, yükseköğretim düzeyinde eğitime sahip olmak boş zaman talebine düşük eğitime kıyasla 64 dakika arttırırken, orta öğretim 26 dakika arttırmaktadır. Eğitim ile boş zaman ilişkisi literatürde tartışmalıdır. Örneğin, Tablo 1.'de yer alan tanımlayıcı istatistiklere göre daha yüksek eğitim grubunda olan bireylerin boş zamanları daha fazladır. Ancak bu sonucun, eğitim ve ücret arasındaki güçlü korelasyondan kaynaklandığı söylenmektedir (Gronau, 2005). Eğitimin etkisi ücret ile birlikte kontrol edildiğinde, eğitimin boş zaman talebini arttırdığı sonucu elde edilmektedir.

Boş zamanın önemli belirleyicilerinden biri de ücret ve istihdam durumudur. Öncelikle, işsiz bireylerin boş zaman talebi çok büyük ölçüde artmaktadır. Bireyler, iş aramalarına ve iş bulmaları durumunda çalışmaya hazır olduklarını belirtmelerine rağmen günde yaklaşık iki saat daha fazla boş zamana sahiptir. Bu fark yine cinsiyete göre önemli oranda değişmektedir. Kadınlarda işsizliğin yarattığı boş zaman yalnızca bir saattir. Bunun sonuç kadınların ikincil mesaisine vurgu yapmaktadır. Emek karşılığı elde edilen ücret geliri ise hem erkekler hem de kadınlar için anlamlı ve oldukça güçlü etkiye sahiptir. Ücrette meydana gelen artış boş zamanı azaltmaktadır⁶. Bir başka deyişle, ücretler dolayısıyla boş zamanın alternatif maliyeti arttıkça bireyler boş zaman taleplerini azaltarak ücretli çalışmaya yönelmektedir. Ücretlerin boş zaman üzerinde negatif etkiye sahip olması, aynı zamanda boş zamanın fiyat esnekliğinin negatif olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, bireyin ücret dışında gelirinin bulunması boş zaman talebini anlamlı biçimde arttırmaktadır. Tüm örneklem dikkat alındığında boş zaman talebini 14 dakika arttırmaktadır.

5. Sonuç

Zaman kullanımı verileri, farklı demografik ve iktisadi altyapıya sahip bireylerin zaman dağılımları ile ilgili ayrıntılı bilgiler sunan oldukça zengin bir seri kaynağıdır. Buna rağmen iktisadi araştırmaların nesnesi olmaya başlaması oldukça gecikmiştir. Öte yandan, Türkiye' de zaman kullanımı çalışmalarının oldukça kısıtlı olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada TÜİK tarafından derlenen 2014-2015 Zaman Kullanımı Anketi kullanılarak Türkiye' de boş zamana ayrılan süre ve belirleyicileri analiz edilmiştir. Zaman dağılımında boş zamana ayrılan sürenin dinamiklerini belirlemek için sansürlenmiş tobit yöntemi kullanılmıştır.

Boş zaman; ücretli çalışma ile hane içi emek arasındaki ödünleşmede önemli bir seçim değişkenidir. Türkiye zaman dağılımı bakımından özel bir konuma sahiptir. İşsizlik oranlarının tarihsel olarak yüksek olduğu Türkiye işgücü piyasası, ağır çalışma koşulları dayatmaktadır. Bununla birlikte toplumda geleneksel cinsiyet rollerinin baskınlığı zaman dağılımını şekillendirmektedir. Bu iki temel unsurun çevresinde, Türkiye erkeklerde ücretli çalışmaya ayrılan süre, kadınlarda ise hane içi ücretsiz emeğe ayrılan süre bakımından OECD üyesi ülkeler arasında zirvede yer almaktadır. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, ücretli çalışma ve ücretsiz hane içi emek ödünleşmesinde en yüksek cinsiyet eşitsizliğine sahip ülke konumundadır.

Bu eşitsizlik boş zaman ile ilgili tahminlerde izlenmektedir. Boş zaman talebindeki cinsiyet

6 Ücretin farklı bir veriseti kullanılarak tahmin edilmesi nedeniyle oluşması muhtemel yanlışlığı kontrol etmek amacıyla, kategorik ücret değişkeni ile sağlamlık kontrolü yapılmıştır ve marjinal etkilerde gözardı edilebilecek kadar küçük değişiklikler izlenmiştir.

farkı başlı başına 35 dakikadır. Erkeklerin boş zaman talebi, kadınlara kıyasla 35 dakika daha yüksektir ve bu fark diğer tüm değişkenlerden soyutlanmış biçimde yalnızca cinsiyete bağlıdır. Erkek ve kadınların hafta sonu boş taleplerinin değişimi arasında 48 dakikalık bir fark bulunmaktadır. Bu farkın temel nedeninin kadınların ikinci mesaisini oluşturan hane içi iş yükü olduğu düşünülmektedir. Kadınlar çalışsa bile hane içi işlerin yükünü üstlenmektedir. Aynı zamanda, boş zamanı etkileyen tüm faktörlerin, ister pozitif ister negatif etkiye neden olsun, erkeklerde kadınlara kıyasla daha fazla etkiye neden oldukları sonucuna ulaşılmaktadır. Bu noktadan hareketle, kadınların boş zaman talebi, erkeklere kıyasla daha az esnek olduğu söylenebilir. Kadınların boş zaman talebi, sosyo-ekonomik ya da iktisadi koşullardan daha az etkilenmektedir. Çünkü kadınların hane bakımı, gerek çocuk gerek bakıma muhtaç hane halkı yesi bakımı ile ilgili sorumlulukları oldukça katıdır. Erkekler cretli çalışma ile boş zaman arasında nispeten zgr biçimde ödünleşme yaparken, kadınların zaman dağılımında oldukça katı biçimde duran hane içi ücretsiz emek yükü bu ödünleşmenin koşullarını zorlaştırmaktadır. Bu sonuçlar literatürdeki Thrane, 2010 vb. çalışmaların sonuçlarını destekler niteliktedir.

Türkiye’ de boş zaman talebinin en önemli belirleyicileri ücret ve eğitimdir. cret, boş zamanın adeta fiyatı niteliğindedir ya da bireyler vazgeçtikleri ücret ile boş zaman satın almaktadır. Bu açıdan boş zamanın fiyatı ile miktarı arasında beklenen yönde ve kuvvetli bir ilişki olduğu görülmektedir. Eğitim ise boş zaman talebini arttırmaktadır ve bu etki özellikle yüksek eğitime sahip bireylerde belirginleşmektedir. Yüksek eğitim sahibi bireylerin işgücü piyasasında daha iyi koşullardaki işlerde istihdam edilmeleri ve dolayısıyla daha az süre çalışmaları, bu durumun temel nedenidir. Özetle, bireylerin eğitim düzeyi arttıka çalışma koşulları iyileştiği için boş zaman talepleri artarken, işte aldıkları ücret arttıka boş zaman talepleri azalmaktadır. Eğitim boş zaman talebini önemli ölçüde arttırırken benzer bir pozitif etki hanenin ücret dışı gelire sahip olması ile gerçekteleşmektedir. Hanenin emek karşılığı elde ettiği ücret dışında, herhangi bir gelire sahip olması hane üyelerinin boş zaman talebinin arttırmaktadır.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almamışlardır.

Kaynaklar

- Aguiar, M., & Hurst, E. (2007). Measuring trends in leisure: the allocation of time over five decades. *The Quarterly Journal of Economics*, 122(3), 969-1006.
- Aguiar, M., & Hurst, E. (2008). The increase in leisure inequality. *NBER Working Paper*, No: w13837.
- Aguiar, M., Hurst, E., & Karabarbounis, L. (2013). Time use during the great recession. *American Economic Review*, 103(5), 1664-96.
- Aran, M. A., & Aktakke, N. (2016). Women's invisible contribution: quantifying the economic value of women's unpaid care activities in turkey and policy options to reduce women's care burden. *Development Analytics Research Paper Series No. 1601*.
- Attanasio, O., Hurst, E., & Pistaferri, L. (2012). The evolution of income, consumption, and leisure inequality in the US, 1980-2010. *NBER Working Paper*, No: w17982.
- Becker, G. S. (1965). A theory of the allocation of time. *The Economic Journal*, 493-517.
- Blau, F. D., & Winkler, A. E. (2017). *Women, work, and family*, NBER Working Paper, No: w23644.
- Burda, M., Hamermesh D., & Weil P. (2006), "The distribution of total work in the eu and us," *IZA Discussion Paper* N° 2270.
- Cameron, A. C., & Trivedi (2009), P. K. Microeconometrics using Stata. *College Station, TX: Stata Press*.
- Couprie, H. (2007). Time allocation within the family: welfare implications of life in a couple. *The Economic Journal*, 117(516), 287-305.
- Dayıoğlu, M. ve Kırdar, M. (2010). Türkiye' de kadınların işgücüne katılımında belirleyici etkenler ve eğilimler Erişimadresini: <http://siteresources.worldbank.org/INTTURKEYINTURKISH/147254-1269017398324/22612354/KadinlarinIsgucuneKatilimi.pdf>
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye'de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim*, 86.
- Erdil, E., Eryugur, O., & Kasnakoglu, Z. (2006). Time use in rural areas: a case study in Turkey. *Economic Research Centre Working Papers in Economics*, 6(02).
- Ghez, G., & Becker, G. S. (1975). The allocation of time and goods over the life cycle. New York: NBER Books.
- Gronau, R. (1977). Leisure, home production, and work--the theory of the allocation of time revisited. *Journal of Political Economy*, 85(6), 1099-1123.
- Heckman, J. (2013). Sample selection bias as a specification error. *Applied Econometrics*, 31(3), 129-137.
- Hochschild, A. (1989). The second shift. New York: Avon Books
- İlkkaracan, İ. (2012). Why so few women in the labor market in Turkey?. *Feminist Economics*, 18(1), 1-37.
- Juster, F. T., & Stafford, F. P. (1985). *Time, goods, and well-being*. Ann Arbor: The institute for social research, University of Michigan
- Kasnakoğlu, Z., Dayıoğlu, M., & Erdil, E. (1996). Time use and estimation of value of household production. *METU Economic Research Center Working Papers*.
- Kasnakoglu, Z., & Dayıoglu, M. (2002). Measuring the value of home production in Turkey. *New Developments in National Accounts*, 73-97.
- Lucas Jr, R. E., & Rapping, L. A. (1969). Real wages, employment, and inflation. *Journal of Political Economy*, 77(5), 721-754.
- Memis, E., & Kaya Bahçe, S. A. (2011). Estimating the impact of the recent economic crisis on work time in Turkey. *Feminist Economics*, 19(3).
- Nadal, J. I. G., & Sanz, A. S. (2007). A Note on leisure inequality in the US: 1965-2003. *Dept. of Economics, Oxford University Discussion Papers*,.
- Sayer, L. C. (2005). Gender, time and inequality: Trends in women's and men's paid work, unpaid work and free time. *Social Forces*, 84(1), 285-303.
- Schor, J. B. (1992). overwork: the price we pay for abundance. *Business Ethics: The Magazine of Corporate Responsibility*, 6(1), 24-27.
- Sevilla, A., Gimenez-Nadal, J. I., & Gershuny, J. (2012). Leisure inequality in the united states: 1965-2003. *Demography*, 49(3), 939-964.

- Shaw, S. M. (1985). gender and leisure: inequality in the distribution of leisure time. *Journal of Leisure Research*, 17(4), 266-282.
- Sousa-Poza, A., Schmid, H., & Widmer, R. (2001). The allocation and value of time assigned to housework and child-care: an analysis for Switzerland. *Journal of Population Economics*, 14(4), 599-618.
- Thrane, C. (2000). Men, women, and leisure time: Scandinavian evidence of gender inequality. *Leisure Sciences*, 22(2), 109-122.
- TÜİK (2015) Zaman Kullanım Anketi 2014-2015, www.tuik.org
- Zacharias, A., Masterson, T., & Memiş, E. (2014). Time deficits and poverty: the levy institute measure of time and consumption poverty for turkey. *Ekonomik Yaklasim*, 25(91), 1-28.

Ek 1. Zaman Kullanımı Anketi

İlk defa 2006 yılında uygulanan Zaman Kullanımı Anketinin 2014-2015 döneminde ikincisi gerçekleştirilmiştir. TÜİK tarafından 1 Ağustos 2014 – 31 Temmuz 2015 arasında yapılan anket uygulaması ile kişilerin gün boyu zamanlarını nasıl kullandıkları araştırılmıştır. Örneklem toplam 11.440 haneden oluşmaktadır. Anket uygulamasında hane ve hanehalklarına ait bilgiler iki yöntem ile toplanmıştır: i) Hanehalkı fertleriyle yapılan yüzyüze görüşmeler ile hane ve fert düzeyindeki bilgiler elde edilmiştir. ii) Hanedeki 10 yaş ve üzer her ferdin hafta içi ve hafta sonu birer günlerini 10'ar dakikalık aralıklarla kaydedecekleri zaman çizelgelerini doldurmaları istenmiştir. Bu iki yöntem vasıtasıyla dört temel soru kağıdında yer alan bilgiler derlenmiştir:

1- HaneSoru Kağıdı: Hanenin ikamet ettiği konuta ve sahip olunan eşyalara ilişkin sorular, bitkisel ürün yetiştirme ve hayvan beslemeye ilişkin sorular, hanehalkının gelirin ve alınan aynı ve nakdi yardımlara ilişkin sorular yer almaktadır.

2- Fert Soru Kağıdı: Ferdin cinsiyet, yaş ve medeni durum gibi demografik özelliklerine ilişkin sorular, eğitim ve istihdam durumuna ilişkin sorular, sağlık ile ilgili sorular, sahip olunan teknolojik ürünlere ilişkin sorular, toplumsal katılımı ve gönüllü çalışmayı ölçen sorular ile başkalarına yapılan aynı yardımlara ve yaşlı bakımına ilişkin sorular yer almaktadır.

3- Günlükler: Hanede yer alan 10 yaş ve üzerindeki her ferdin hafta içi bir ve hafta sonu bir günleri boyunca, hangi faaliyete ne kadar zaman ayırdıklarını belirleyen çizelgedir.⁷

7 Ayrıntılı bilgi için bkz: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1009